

והרשב"א פרש לאידך גיסא, כמאן דאמר מעות בגוי אינן קונות, (וכך הוא פוסק להלכה, כדעת רוב הראשונים ודלא כרש"י. ע"ע במובא בע"ז עא), ואף על פי כן באדם אלים אסור, שכיון שהוא נוטל בעל כרחו של זה, כאילו הוא שותף בה ואסור מדרבנן, והביא דוגמא לדבר זה. שיטת התוס' כהרכב שני הפירושים הללו, שבאדם אסור מדרבנן ובשאינו אלם – לא סמכה דעתיה. (ובדעת רש"י לכאורה נראה לומר שאומדנא דמוכח הוא שהישראל חוזר בו מן ההסכם, שהרי אינו רוצה לקלקל לעצמו, וגם מסתבר שאסור לו לשחוט באופן שהבהמה נעשית תקרובת לע"ז ונאסרת, הלכך ודאי ביטל הישראל השותפות ושחט לעצמו בלבד. ואולם בחדושי הר"ן משמע שמבאר סברת הרמב"ן והתוס', דלא סמכא דעתיה, בשיטת רש"י).

דף מ

הא דאמר להר הא דאמר לגדא דהר' – הרמב"ם (שחיטה ב,יד, וכבאור הראשונים) והר"ן מפרשים, שמשנתנו מדברת בשוחט להר עצמו ולא נתכוין לעבודת כוכבים אלא לשם רפואה או כישוף או לשאר דברי הבאי שאומרים עובדי האלילים, ומשום מראית העין אסרו את הבשר באכילה, וכיון שאין דרכם של עובדי כוכבים לעבוד להרים וגבעות ומדברות, לא החמירו לאסרה בהנאה. אבל הברייתא מדברת בשוחט לגדא דהר', ואז אפילו כוונתו היתה לרפואה ולא לעבודה – אסור בהנאה, כיון שדרכם לעבוד לשר של הר, עשאוהו מדבריהם כתקרובת עבודת כוכבים לאסור בהנאה. (לשיטה זו, בניגוד לשיטת רש"י ותוס', אין חילוק עקרוני בין הר לשאר אלילים תלושים, והמקריב להר לשם עבודת כוכבים – הרי זו כשאר תקרובת ע"ז לאסור בהנאה. כן כתבו הרשב"א וה'שלטי הגבורים', וכן הוא בטור (יו"ד ד,ה). ואולם הבית-יוסף כתב שאין הדבר מוכרח. ובדעתו בפסק ההלכה בשו"ע – נחלקו הש"ך והט"ז. ולדעת רש"י ותוס' – אין דין תקרובת בהר, וכן אין לאסור בהנאה כששוחט לשר ולמלאך אלא כשכוונתו לעבדו, אבל שוחט לרפואה ולכישוף – אינו נאסר בהנאה. כן מבאר בשלטי הגבורים).

אמר רב הונא: היתה בהמת חבירו רבוצה לפני עבודת כוכבים, כיון ששחט בה סימן אחד – אסרה... – ע' במובא בע"ז נד – נראה שמחלוקת ראשונים היא, אם איסור זה שאדם אסור דבר שאינו שלו ע"י מעשה – מדרבנן הוא או מדאורייתא. (ומדברי הרא"ה (מובא בריטב"א בע"ז בדף נט:) משמע שנקט שאסור מהתורה).

(ע"ב) רב נחמן ורב עמרם ורב יצחק אמרי: אין אדם אוסר דבר שאין שלו' – הלכך השוחט בהמת חברו לשם עבודת כוכבים, אינה נעשית זבחי מתים. ויש מי שאומר שמכל מקום אסורה היא באכילה, שכל שיש בדבר סרך עבודת כוכבים – פסלו את השחיטה, וכשם שאמרו בשוחט לשם הרים, הגם שאינו נאסר מן הדין כזבחי מתים. ואין זה ענין לאוסר דבר שאינו שלו' – כיון שאין השוחט אוסר, אלא שאינו מתיר, וכאילו לא נשחטה אלא מתנה מאלוה. (כן דעת הרא"ה (ב"א א). וכן מובאת דעה זו בר"ן. שתי אפשרויות יש בהבנת הסברה האמורה; א. השוחט בהמת חברו לע"ז עשאוהו כשחיטת עובדי-כוכבים, שאעפ"י שאין כוונתם לעבודת-כוכבים – שחיטתם פסולה. ב. כיון ששחט לשם ע"ז, רואים אנו את מעשהו כמי שאינו, כאילו לא עשה כלום.

ונפקא מינה – בשנים שאוחזין בסכין ואחד מהם שחט לשם ע"ז ואין בהמה שלו. הב"ח (יו"ד ד, כבאור הנקודות-הכסף שם) נקט שבאופן זה פסול, שהרי זה כאילו שחטו עובד-כוכבים וישראל יחדיו. (והקשה לפי"ז מה הקשו בגמרא משנים האוחזין בסכין, והלא משנתנו מדברת על איסור אכילה בלבד. וע"ש מה שתירץ). והט"ז (שם סק"ד) כתב שכשר, כי באופן זה הלא גם אם תסיר את מעשיו, יש כאן עדיין שחיטת הכשר של האדם השני).

ויש חולקים על שיטה זו. (הרשב"א בתורת הבית שם ובמשמרת הבית.

והקשה שם משוחט בשבת בחוץ לע"ז, הלא גם אם אינו אוסר דבר שאינו שלו, אין כאן שחיטה אלא נחירה, ויש לו להיפטר משום שחוט-חוץ. ומשמע שהבין את שיטת הרא"ה שאינה שחיטה מן התורה. וע' בשו"ת שבט הלוי (ח"ג צח, ט) שבאר מחלוקתם אם יש עליה שם שחיטה לטהרה מידי נבלה, כיסוי הדם, אותו ואת בנו, או אינה שחיטה כלל).

*

זבחי מתים – '... וענין 'זבחי מתים' – כי כל מאכל שהוא המקיים חיות האדם, ע"כ יש בו כח חיות שעל ידי זה יוכל להתקיים חיות האדם האוכלו – 'ואתה מחיה את כולם' – והוא הניצוצין-קדישין שמעלין בכל אכילה. ואפילו דברים האסורים, יש בהם איזה ניצוצות קדושות המחיי' אותם אלא שהוא שם אסור בבית האסורים, שאין יכול לצאת משם, דעל כן נאסרה אכילתו עד עת קץ דהש"י מתיר אסורים, וזה יהיה בביאת משיח בסעודת לויתן, שיבוער רוח הטומאה מן הארץ.

ואף בעולם הזה אפשר לפעמים שיתוקן ע"י תערובות, שמתבטל ושב להיתר, ודבר זה צריך שיהיה שלא מדעת וכוננת אדם לבטל, דאין מבטלין איסור לכתחילה, רק שיתערב ממילא – כי בכוננת האדם אי אפשר להעלותן ולהוציאן מבית האסורים מקום אשר אסורי המלך אסורים, שהוא במעמקי שלש קליפות הטמאות, רק אפשר שיזדמן זה ממילא על ידי בעל הסיבות ית"ש הרוצה בתקנת אותו ניצוץ כדי להתגלות על ידי זה אורות יקרות דדברי-תורה בעולם ע"י נפשות יקרות, שיוכלו לצאת ממאסר הקליפה על ידי זה. ויש בזה גם כן ענינים עמוקים בהזדמנות תקלה דאכילת איסור לאיזה אדם במה שלא ידע ליזהר והוא כאונס דרחמנא פטריה, ולמה עשה הש"י ככה – אבל גם זה מחשבות עמוקות מגדול העצה ית"ש לטובת בריותיו. ולפי שדבר זה הוא דרך תקלה ועשיית איסור, על כן אינו בא ע"י אנשים גדולים הראשונים דכמה"ש שאין הקב"ה מביא תקלה במידי דאכילה על ידם (תוס' חולין ה:; ואב"מ).

ודגים עובדי עבודה זרה נקרא 'זבחי מתים' – שאין בהם שום חיות רוחניות כלל, ואלו אוסרין בכל שהוא, ואין ניתרים ע"י תערובות גם כן, ואין להם תקנה אלא שריפה, ומכל מקום גם אפרו אסור כנקברין וכמאן דאמר בסוף דתמורה חוץ מעצי אשירה, והכי נמי לתקרובת עבודה-זרה דהוקשו למת ליאסר גם אפרן, ואין להם תקנה בקבורה כמת שהוא מהנקברין – דזהו תקנתו שישבו אל העפר כשהיה ואז ישוב לציץ ולצמוח כעשב השדה בתחית המתים, אבל אלו אין להם תקנה גם בתחית המתים רק כי יבולע המות מן העולם יבטלו לגמרי, וכל קיומם בעולם הזה הוא מציאות המות בו...'. (מתוך 'מחשבות חרוץ' כ, עמ' 182).

דף מא

הערות וצינונים; ראשי פרקים לעיון

'עובד כוכבים שניסך יינו של ישראל... ר' יהודה בן בתירא ור' יהודה בן בבא מתירין אותו מפני שני דברים... שיכול לומר לו לא כל הימנך שתאסר ייני לאונסי' – כתב הרמב"ן (בע"ז נט:); מעולם

דף לט

- ע. א. אלו פעולות בבהמה, שהמחשב בהן לשם עבודת-כוכבים, הבהמה נאסרת?
ב. חישוב בשחיטה לזרוק דמה או להקטיר חלבה לעבודת-כוכבים – מה דינה?
ג. שחטה ואח"כ חישוב עליה לעבודת-כוכבים – מה דינה?
ד. עכו"ם שאמר לשוחט ישראל, הא לך בהמה לשחוט, הדם והחלב – לי, והעור והבשר יהא לך – האם הבהמה נאסרת?
ה. עכו"ם שנתן זוז לשוחט ישראל שיתן לו בשר כשישחוט, ושחט – האם הבהמה מותרת אם לאו?

א. שתי עבודות אוסרות את הבהמה בהנאה, כשנעשו במחשבת עבודת כוכבים: שחיטה וזריקה. (זבחי מתים. וכן כתוב זבח לאלהים יחרם; בל אסיך נסכיהם מדם. ואולם הוכיחו בתוס' שבזריקה אין נאסרת הבהמה כולה אלא הדם בלבד).
אבל קבלה והולכה – אינן אוסרות בהנאה. וכן הקטרת חלקים ממנה לשם ע"ז – אינה אוסרת את שאר הבהמה (אלא את החלקים המוקטרים בלבד, כשאר תקרובת ע"ז).

ב. חשב בשחיטה לזרוק דמה או להקטיר חלבה לע"ז (ובשחיטה עצמה אין כוונתו לעבדה) – ר' יוחנן אמר: פסולה (כלומר, אסורה בהנאה. שסובר מחשבין מעבודה לעבודה, וילפינן חוץ מפנים). וריש לקיש אמר: מותרת. (אין מחשבין מעבודה לעבודה (אפילו בקדשים, במחשבת שלא-לשמה), ולא ילפינן חוץ מפנים).
תניא כוותיה דר' יוחנן. (והלכה כמותו).
(חישוב בשחיטה על דעת שהגוי יזרוק דמה לע"ז – הרשב"א אוסר בהנאה (לר' יוחנן), והרא"ה מתיר).

ג. שחטה ואח"כ חישוב עליה לעכו"ם – זה היה מעשה בקיסרי ולא אמרו בה לא איסור ולא התר. (משום כבודו של רשב"ג הסובר 'הוכיח סופו על תחילתו', ויש להניח שכבר בשעת השחיטה היתה דעתו לע"ז. אבל לדעת חכמים אין אומרים כן, ומעמידים על החזקה שבשעת השחיטה לא היתה עדיין מחשבת פסול).

ד. עכו"ם שנתן בהמה לישראל לשחוט, הדם והחלב יהיו שלו ושאר הבהמה לישראל – באנו למחלוקת (הנזכרת לעיל לה) שבין ר' אליעזר (וחכמים) ור' יוסי, האם הבהמה נאסרת במחשבת הבעלים כשאדם אחר הוא השוחט. ומסר רב יוסף בשם שמואל הלכה כר' יוסי, שמותרת.

ה. עכו"ם שנתן מעות לישראל עבור בשר, שישחוט עבורו – לפי דעת הסוברים 'זה מחשב וזה עובד', אזי אם הגוי הוא איש אלים שאי אפשר לדחותו ולהתחרט מן ההסכם – אסור, (ואפילו לסוברים אין מעות קוננת לגוני, אסור מדרבנן, הואיל ואין הישראל יכול לחזור בו. עפ"י תוס'. והרמב"ן צידד בדבר). ואם לאו – מותר. (ואפילו אם הגוי קונה במעות, אין הישראל נעשה שלוחו בדבר ושחיתתו על דעת עצמו, שהרי אינו רוצה לקלקל לעצמו בשותפות הגוי עמו, והלא אינו שוחט בעל כרחו כי יכול לחזור בו).
אבל להלכה אין איסור בכל זה, שהרי קיימא לן כר' יוסי ש'זה מחשב וזה עובד' – לא אמרינן.

דפים מ – מא

- עא. א. השוחט לשם עבודה-זרה לאחד מן הנבראים – מה דינו, מה דין שחיתו ודין הדבר הנשחט?
ב. המשתחוה לבהמת חברו או השוחטה לשם עבודת-כוכבים – האם אסרה?
ג. השוחט קרבן בשבת בחוץ לעבודת-כוכבים, בשוגג – כמה חטאות הוא חייב?

א. השוחט לשם עבודה לאחד מן הנבראים – דינו בסייף והשחיטה פסולה, ואולם אין הנשחט נאסר בהנאה כדין תקרובת-ע"ז אלא אם שחט לכווכבים ומזלות או לבעלי חיים או למלאכים – שנקראו אלהות בתורה (הן נזבח את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלנו; וראית את השמש ואת הירח ואת הכוכבים כל צבא השמים...), אבל שחט לשם הרים וגבעות ימים ונהרות – אין כאן דין תקרובת-ע"ז ולא נאסר בהנאה. (אלהיהם על ההרים – ולא ההרים אלהיהם). ומכל מקום השחיטה פסולה משום שדומה לשחיטת עכו"ם (רש"י). ואפשר שאסור מדאורייתא משום 'כל שתעבתי לך...'. – 'ע' בית הלוי ח"א ל, ט). ויש מפרשים שזה שאמרו שוחט לשום הרים אין אסור בהנאה, בשוחט לשם כישוף או רפואה ושאר דברי הבאי ולא בשמתכוין לעבודת כוכבים. (רמב"ם, ר"ן).

ע"ע בע"ז מה.

(התוס' צדרו שהשוחט לחמה וללבנה (ולא לגדייהו) – אין בהמה נאסרת משום זבחי מתים, וכדין הרים המחוברים. ואולם רש"י לא פרש כן.

חיוב מיתה לשוחט, אם הוא חל בגמר שחיטה או אף במקצתה – ע' פירוט השיטות בשו"ת שבט הלוי ח"ב ריז).

ב. המשתחוה לבהמת חברו – לא אסרה משום 'נעבד', (אפילו למזבח. ואעפ"כ העובד חייב כשאר עו"ע"ז. רש"י).

השוחטה, (גם כשהיא רבוצה מקודם, ולא הגביהה והרביצה הוא) – לרב הונא, אסרה מיד כשהתחיל לשחוט. (ואף להדיוט. רש"י ותוס'. שכיון שעשה בה מעשה, יכול לאסור אפילו דבר שאינו שלו, ואפילו מעשה זוטא). ואילו רב נחמן, רב עמרם ורב יצחק אמרו: אין אדם אוסר דבר שאינו שלו, (ואפילו בגמר השחיטה. רש"י, וכן נקט הר"ן לעיקר. ור"ח חולק וסובר שבמעשה רבה לכו"ע אדם אוסר), אלא אם יש לו בה שותפות. (והלכה כשיטה זו (רמב"ם; ר"ן). ומ"מ יש מי שאוסר באכילה בלבד, משום סרך עבודת כוכבים. מובא בר"ן ורש"ל. ואילו הר"ז כתב שהלכה כרב הונא, שאדם אוסר את שאינו שלו אפילו במעשה זוטא).

ותלו הדבר בדעות התנאים; ר' יהודה בן בתירא ור' יהודה בן בבא אמרו שאין נאסר. ורב הונא שאסר – לא אסר אלא בשיטת תנא קמא החולק. (רש"י). ואולם האמוראים שהתירו סוברים שאפילו תנא קמא לא אסר אלא בכותי או בישראל מומר, אבל ישראל שאינו בחזקת מומר – אינו אוסר. בכלל ישראל מומר – כשהיתרו בו שלא לעבוד, וקיבל ההתראה, שכיון שהתיר עצמו למיתה – אין לך מומר גדול מזה. (א. בישראל שאינו מוחזק כמומר, ויש לו שותפות בה – מרש"י משמע שאוסר, (וכ"ד הרמב"ם והרמב"ן). ודעת התוס' שאינו אוסר, דלצעוריה קמכוין. ודלא כרש"י.

ב. מין האדוק לע"ז, וכן ישראל המומר לע"ז, אם שחט לפני עבודת-כוכבים, אפילו סתם ולא פירש – מסתמא שחט לשם ע"ז, ואפילו היתה רבוצה שם מקודם לכן ובא ושחטה. עפ"י תוס'. ג. לרש"י, לכאורה נראה שאם הגביהה ואח"כ שחטה – הכל מודים שאוסר, שכבר קנאה ע"י הגביהתו. ואולם התוס' חולקים, שהגנב והגזלן אינם קונים לענין זה אלא לענין חיוב אונסין וכד'. והר"ן בחדושיו כתב שודאי כך היא גם דעת רש"י. וע"ע בית ישי פב, הערה ו; אחיעזר ח"ד פב, ג; פרי יצחק ח"א נח).

ג. השוחט קדשים בשבת בחוץ לעבודת-כוכבים – חייב שלש חטאות; משום שבת, (ואעפ"י שנאסר בהנאה, יש כאן תיקון ואינו בגדר 'מקלקל', כי הוציא הבשר מאיסור אבר מן החי לבן-נח), משום שוחט קדשים בחוץ, ומשום עבודה-זרה.

ודוקא כשחלו האיטורים בבת אחת, כגון חטאת העוף שהיה חצי קנה פגום והוסיף כל שהוא בשחיטתו, (או בכל זבת, ובאומר 'בגמר זביחה הוא עובדה'), אבל בשאר אופנים, משעה שהתחיל לשחוט כבר נאסרה בהנאה משום תקרובת-ע"ז (אם משום שאדם אוסר דבר שאינו שלו – לרב הונא; אם משום שהקרבתו נחשב שלו, כיון שקנאו לכפרה – לרב נחמן, רב עמרם ורב יצחק), ושוב אינו חייב משום שוחט קדשים בחוץ, שהרי בגמר השחיטה אין כאן קדשים אלא מחתך עפר בעלמא הוא.

דף מא

עב. א. באלו מקומות אסרו לשחוט משום החשד או משום חוקות המינים?
ב. השוחט חולין ופרש בשחיטתו לשם אחד מן הקרבנות – האם שחיטתו כשרה?
ג. פסולי מחשבה הפוסלים בשחיטה (כמוזכר לעיל) – מה הדין כששני אנשים אוהזים בסכין ושוחטים, אחד לשם אחד מכל אלו ואחד שחט סתם, בהכשר?

א. אין שוחטים לתוך ימים או נהרות או לתוך כלים – שמא יאמרו לשר של ים הוא שוחט או לצורך ע"ז (שכן חוקם, לקבל דם השחיטה לעבודת כוכבים), אבל שוחט לתוך עוגה (וי"ג: אגן' – כלומר כלי שיש בו מעט מים. עפ"י ר"ן) של מים עכורים, (אבל לא צלולים, שלא יאמרו לבבואה שלו הוא שוחט). כמו כן אין שוחטים לתוך גומא (ר"ת מפרש בגומא נקיה, שנראה כמקבל דם לע"ז. והסיקו התוס' שטוב להזהר מלשחוט אפילו לגומא שאינה נקיה. וכ"כ הסמ"ק והגהות מיימוניות). לאביי, מותר בגומא שבחצר, ששוחט שם כדי שלא תתלכלך החצר. ורבא חלק ותניא כוותיה, שבכל מקום אסור לשחוט, אלא שאם רוצה בנקיון חצרו, עושה חריץ קטן (רש"י) חוץ לגומא ושוחט שם, והדם שותת ויורד לגומא. ובשוק בכל אופן לא יעשה, (שאינו אדם חש לנקר השוק. רש"י). ומן הירושלמי משמע שרב חולק, ולשיטתו אין חילוק בין שוק לחצר. עפ"י תוס'), משום שנאמר ובחוקתיהם לא תלכו. ואם עשה כן – צריך בדיקה אחריו. (יש סוברים שאסור לאכול משחיטתו עד שיבדקו אחריו, שמא מין הוא. ויש חולקים). וכיצא בזה בספינה; מותר לשחוט על גבי כלים או על דופני הספינה, כדי שלא תתלכלך, ומשם יורד הדם ושותת לים.

א. (מרש"י יג:) משמע לכאורה שהנמצא בראש הספינה מותר לו לשחוט אפילו לתוך הים. והתוס' השיגוהו, שאין התר אלא כשדם שותת ויורד על דופני הספינה.
ב. בזה"ז שאין חשד ע"ז [אלא רק משום חוקות הגויים], מותר לשחוט חוץ לכלי ואח"כ למצות הדם בכלי – שאין כן חוקת הגויים (עפ"י משיב דבר ח"ב יא).

ב. השוחט לשם עולה, לשם זבחים – כל קרבן שבא בנדר ובנדבה, ובכלל זה אשם-תלוי אליבא דר' אליעזר, וכן עולת נזיר (הגם שאין ידוע שנדר בנזיר), ואף קרבן פסח (שאעפ"י שאינו בא אלא חובה, מ"מ הפרשתו שייכת כל השנה כולה) – שחיטתו פסולה, לפי שנראה לאחרים כאילו הוא מקדיש עתה קרבן ושוחטו בחוץ, (ויבוא לחשוב שקדשים בחוץ מותרים. רש"י). ר' שמעון מכשיר. אבל קרבנות שאינם באים בנדר ובנדבה, כגון חטאת ואשם ובכור ומעשר, וכן עולת יולדת ותמורה – אין בהם חשש זה, שהדבר ידוע שאינם באים בנדר, ואינו אלא כמשחק, הלכך שחיטתו כשרה. השוחט בעלי מומים לשם אחד מכל הקרבנות – לר' ינאי, שחיטתו כשרה (שניכר וידוע שאינו שוחט קדשים). ולר' יוחנן – פסולה, (פעמים שהמום מתכסה ואינו ידוע).